

איסור יציאה מארץ ישראל

פתיחה

רבי חזקיהו מדיני רבה של חברון לפני כמאה שנה, כתב תשובה להתיר יציאה לחו"ל לקברי צדיקים, מפני שהיא מצוה רבה. על כך ענה לו הרב קוק את הדברים הבאים:

"ולעניות דעתי צריך עיון טובא. דנהי שמצינו בכלב שהשתטח על קברי אבות... אבל ודאי לענין מצוה היש פנים לומר דעל כל קברי הצדיקים שבעולם מצוה להשתטח, זה לא ניתן להאמר כלל, א"כ הלא רבו מאד קדושים וטהורים, ועיקר הקדושה של הצדיקים הראשונים, למי כל חמדת ישראל, הלא הוא באה"ק, ולמה לן לאהדורי דוקא על קברי חו"ל... ואיך יתכן לומר שתהי' מצוה לצאת עבור זה לחו"ל."

תשובה זו מבטאת את הבעייתיות שיש ביציאה לחו"ל, אפילו למטרות חשובות כמו תפילה אצל קברי צדיקים. במאמר זה ננסה להבין את המקור ואת הגדרים לאיסור היציאה מהארץ, ואת המקרים שבהם ניתן לצאת.

א. מקור הדין וגדרו

"אמר רב ספרא כי הוּוּ מפטרי רבנן להדדי בעכו

הוּוּ מפטרי משום דאסור לצאת מארץ ישראל"

(גיטין עו:)

הראשונים דנו בשאלה מדוע אסור לצאת מא"י. הרמב"ן (מקור 1) לומד את מצוות ישוב א"י מהפסוק "והורשתם את הארץ וישבתם בה" (במדבר לג) וכתב שזו מצות עשה לדורות לכל ואפילו בזמן הגלות. וכן בפרשו על התורה שם כתב: "יצוה אותם שישבו בארץ... שאסור לצאת ממנה". לפי זה, היוצא מן הארץ מבטל מצות עשה. וכך הובא גם בתשב"ץ (מקור 2), וכך גם הביא הרב קוק בשו"ת משפט כהן (מקור 3). ולפי הבנה זו, הטעם שאסור לצאת הוא משום קדושתה העצמית של ארץ ישראל, בין אם אפשר לקיים בה מצות התלויות בארץ בין אם לאו.

לעומתם מובא בתוס' במסכת כתובות (מקור 4) דעת ר' חיים כהן שעכשיו אין מצוה לדור בא"י, "כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשים שאין אנו יכולים להזהר בהם ולעמוד עליהם". בפשטות שיטה זו סוברת שהיוצא מן הארץ לא מבטל מצוות עשה, אלא שמפקיע עצמו מן המצות התלויות בארץ, וכך גם מובא בספר ארץ חמדה. בשיטה זו אחז גם הרשב"ם (מקור 5) בפרשו על הגמ' במסכת ב"ב שאמרה "אין יוצאים מן הארץ לחו"ל" אא"כ עמדו סאתיים בסלע". ומפרש הרשב"ם שאין יוצאים משום ש"מפקיע עצמו מן המצות". לפי הבנה זו, איסור היציאה אינו נובע משום קדושתה העצמית של ארץ ישראל, אלא מכך שמפקיע עצמו מן המצות התלויות בארץ.

שיטת הרמב"ם אינה ברורה. בספר המצות אין הוא מונה את המצות ישוב א"י בתרי"ג מצות, מאידך גיסא פוסק הרמב"ם מספר הלכות שמשמע מהן שיש מצות ישוב א"י והיא קיימת בכל הזמנים. לדוג' "הלוקח בית בארץ ישראל מן הגוי מותר לו לומר לגוי לכתוב לו שטר בשבת, שאמירה לגוי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה" (שבת ו, יא).

היו מהאחרונים כבעל פאת השולחן והרשב"ש שהבינו שהרמב"ם סובר שמצות א"י היא מצוה מדרבנן הקיימת בכל הזמנים, וכך הובא בארץ חמדה (סימן ה אות ח). בעל מגילת אסתר סבור שלפי הרמב"ם מצות ישוב הארץ היא מהתורה כל עוד לא גלו מארצם, אמנם משגלו אין מצוה זו נוהגת כיון שנצטוונו שלא למרוד באומות ולא לעלות בחומה. שיטה זו מתאימה לשיטת ר' חיים כהן שהובאה בתוס' לעיל. שהיות ולא נוהגת בזה"ז מצות ישוב ארץ ישראל, הרי שאיסור היציאה לא נובע מביטול מצות העשה, אלא מכך שמפקיע עצמו מהמצות התלויות בארץ.

אך יש שיטה נוספת באחרונים, שלפי הרמב"ם מצות ישוב א"י היא מדאורייתא ונוהגת גם בזה"ז כפי שראינו לעיל בדעת הרמב"ן. אמנם לשיטתם יש להסביר מדוע הרמב"ם לא מנה מצוה זו? התשובות לכך

רבות, אך נסתפק בהסברו של הרב קוק, שהרמב"ם לא מנה את ישיבת א"י במנין המצות משום שזו מצוה הכוללת את כל התורה והרמב"ם עצמו מנה בשורש הרביעי שאין מונים מצות כלליות. לפי הבנה זו, הרמב"ם יסבור כמו הרמב"ן, שאיסור היציאה מהארץ נובע מביטול מצות ישוב הארץ.

הרב ישראלי מציין שיש מספר נפק"מ אם איסור היציאה מהארץ נובע מקדושתה העצמית של א"י או מהפקעת המצות התלויות בארץ:

- (א) כשאין אפשרות לקיים את המצות התלויות בארץ, כפי שמציין התוס' בכתובות.
- (ב) יציאה זמנית - אם האיסור נובע מהפקעת המצוות, הרי שיש גם איסור ביציאה זמנית, אך אם האיסור הוא בהפקעת הקדושה העצמית, אין איסור לצאת באופן זמני ע"מ לחזור.
- (ג) יש שמבארים שלפי הרשב"ם איסור היציאה הוא רק מדרבנן, היות והמצות התלויות בארץ הם מדרבנן (עינייים למשפט, ב"ב, צא). ואילו לשיטת הרמב"ן, תוקפו של האיסור הוא מדאורייתא.
- (ד) היתר המכירה - הרידב"ז (בקונטרס השמיטה) טען כנגד היתר המכירה בשמיטה שמכירת הקרקע מפקיעה את הקרקע מקדושתה, ומבטלים בכך את מצות ישוב א"י. ואילו הרב קוק (מבוא לשבת הארץ סעיף טו; אגרות הראי"ה ח"ב אגרת תקנה; שו"ת משפט כהן, סב) ענה לרידב"ז שבמכירת הקרקע לא מבטלים את מצות ישיבת א"י, היות והמצוה לא נובעת מהמצות התלויות בארץ, אלא מקדושתה העצמית כרמב"ן.

ב. יציאה קבועה ויציאה זמנית

הגמ' בע"ז (מקור 6) אומרת ש"הולכים ליריד של עכו"ם ולוקחים מהם בהמה עבדים ושפחות... מפני שהוא כמציל מידם ואם היה כהן, מטמא בחו"ל לדון ולערער עמם... ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה... ר' יוסי אומר אפילו בזמן שמוצא ללמוד יטמא... אמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי."

לכאורה עוסקת הסוגיא בטומאת ארץ העמים שאסורה לכהן ואולם גם הכהן מחויב בישוב א"י, וגם עליו חל האיסור, וא"כ כיצד התירה הגמ' בע"ז לרדת לחו"ל למצות מסוימות? ות"ר תוס' (מקור 7) שההיתר לצאת ע"מ לשאת אשה וללמוד תורה הוא דווקא אם כוונתו לחזור, אמנם עולה מהגמ' בכתובות (מקור 8) שיש איסור לצאת מהארץ לצורך נשיאת אשה, אך שם מדובר על יציאה קבועה.

לשיטת תוס', ההיתר לצאת מהארץ לצורך מצות חשובות הוא רק בירידה זמנית לעומת ירידה קבועה שאסורה לחלוטין. וכך גם סובר הרמב"ם לפי הכס"מ וראה לקמן.

הקשה הרב קוק (מקור 9), מנין שלישראל אסור לצאת מהארץ ליציאה זמנית? הרי הסוגיא בכתובות עוסקת ביציאה קבועה, ואילו הסוגיא בע"ז עוסקת בכהן, שמעבר לאיסור היציאה מהארץ יש לו גם איסור להטמא.

ותירץ הרב קוק שיתכן והמקור הוא מהסוגיא בקידושין (מקור 10) ששם אומרת הגמ': "שאל רב אסי את ר' יוחנן מהו לצאת מארץ ישראל לחו"ל אמר לו אסור... ולקראת אמא מהו? אמר לו איני יודע" סוגיא זו תידון לקמן באריכות, ובכל אופן, נראה שאפילו לצורך יציאה זמנית לא התירו לצאת ולצורך כבוד הורים הסתפקו.

לאור האמור, יש מקום לברר האם המצות הנזכרות במסכת ע"ז - תלמוד תורה ונישואין, הם בדווקא, או שהן רק דוגמאות שמביאה הגמ'.

תוספות עצמו סבור שהמצוות המוזכרות בבריתא הן בדווקא. תלמוד תורה היא מצווה חשובה היות שגדול תלמוד שמביא לידי מעשה, ולישא אשה משום שלא תהוה בראה, דהיינו קיום העולם (מקור 7).

בעל השאלות סבור שמצות אלו הן מצוות קלות וכ"ש שאר מצות שהם חשובות (מקור 7). העמק שאלה והרב קוק (מקור 9א) הסבירו את דברי בעל השאלות, שכיון שאפשר לקיים מצוות תלמוד תורה ונשיאת אשה גם בא"י וגם בחו"ל יש הווא אמינא שלא ידחו את מצות ישוב א"י ובמובן זה נחשבות המצות כקלות.

ג. יציאה לצורך כיבוד אב ואם - ביאור הסוגיא במסכת קידושין

בגמ' במסכת קידושין (מקור 10) מספרת שכאשר רב אסי עלה לא"י, בשעה שראה שהוא לא מסוגל לקיים כלפי אמו את מצוות כיבוד אב ואם. וכאשר הוא שמע שאימו באה אחריו לא"י, רצה לצאת מא"י על מנת

לקבל את פניה, והוא פנה לר' יוחנן ושאל אותו: " מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ?", ענה לו ר' יוחנן: "אסור". ושוב שאל אותו רב אסי: " לקראת אמא, מהו?" ועל כך ענה לו ר' יוחנן: "איני יודע". וממשיכה הגמ': "אתרח פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום... אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי, אמר: אי ידעי לא נפקי."

ויש לברר מדוע ר' יוחנן התלבט, האם ניתן להוכיח מהסיפור מהו הפסק במקרה זה?

א. רש"י מבאר שר' יוחנן הבין שרב אסי רוצה לחזור לבבל להיות שם עם אמו, ולכן התשובה של ר' יוחנן היתה: "המקום יחזירך לשלום", דהיינו - לבבל. ולפי זה, ר' יוחנן התלבט ואולי אף הכריע שעבור מצוות חשובות ככיבוד אב ואם ניתן לצאת מא"י לא רק באופן זמני, אלא אפילו באופן קבוע. ובהמשך לכך, יתכן שבאופן זמני יהיה מותר לצאת מא"י, אפילו שלא לצורך קיום מצוות אלו (וראה לקמן בשיטת המהרי"ט). מסקנה זו תהיה מנוגדת לשיטת התוס' במסכת ע"ז שמותר לצאת רק באופן זמני, ורק לקיום מצוות חשובות כתלמוד תורה ולישא אישה.

ב. ואמנם המהרש"א (מקור 11) כתב שלולי דברי רש"י היה מפרש שרב אסי שאל האם מותר לצאת באופן זמני כדי לראות את אמו, ותשובת ר"י היתה: "המקום יחזירך לשלום", דהיינו יחזירך לא"י לאחר שהייה זמנית בחו"ל (וכך גם הבין המהרי"ט בחידושו לקידושין).

ג. בעל המנחת חינוך (מקור 12) באר שר"י התלבט האם פוסקים כתוס' או כשאלתות. כלומר, האם לצורך כיבוד או"א מותר לצאת מהארץ כשאלתות, או שאסור כתוס'. מיציאתו של רב אסי אומר המנ"ח שניתן להוכיח שנפסק כשאלתות.

ד. ניתן עוד לומר שר' יוחנן התלבט האם מצות כיבוד או"א נחשבת מצוה חשובה, ואף לשיטת התוס' יהיה מותר לצאת לחו"ל, שהרי ודאי גם לתוס' יש מצות חשובות נוספות כדוגמת פדיון שבויים שנקראת "מצוה רבה" ומוכרים ס"ת עבודה. ואכן התשב"ץ (מקור 13) והמבי"ט (מקור 14) נחלקו בשאלה האם כיבוד או"א נחשבת מצוה חשובה, על אף ששניהם סוברים כתוס'. לתשב"ץ מותר לצאת לצורך כיבוד או"א שהיא מצוה חשובה, ולמבי"ט אסור. המבי"ט למד את שיטתו משו"ת תרומת הדשן (מקור 15) שנשאל האם מותר לבן להמרות את אביו, וללכת ללמוד תורה. מוכיח תוה"ד שיכול הבן ללכת וללמוד תורה, מהסוגיא בעירובין (דף מז ע"א), ששם מצאנו שר' יוחנן פסק כר' יוסי שאפשר לצאת מא"י לצורך לימוד תורה, לעומת זאת ר"י הסתפק בסוגייתנו אם ניתן לצאת מהארץ לצורך כיבוד הורים. מכאן שת"ת דוחה מצות כיבוד הורים.

לשיטת תוס' בע"ז שרק עבור ת"ת ונשיאת אשה מותר לצאת מא"י, יש להבין כיצד רב אסי יצא לחו"ל? ייתכן ותוס' פרשו את הסוגיא כהבנת הרש"ש, שביאר שרב אסי לא יצא כלל מהארץ, ודבריו "אי ידעי לא נפקי" מוסבים על יציאתו מבבל. כלומר, אם היה יודע שאמו תצא אחריו לא היה יוצא לבבל. אמנם, ניתן להסביר את תוס' כדברי התשב"ץ שהובא לעיל, שמצות כיבוד או"א היא מצווה רבה.

ד. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם כותב (מקור 16):

"אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב..."

בהשקפה ראשונה, נראה שהרמב"ם פסק כגמ' בע"ז וכתוס' שם שמותר לרדת באופן זמני בלבד ורק עבור ת"ת ולישא אשה. אך לאור זאת לא ברור מדוע התיר לרדת לסחורה. אמנם לגבי סחורה מופיע מקור בירושלמי מסכת סנהדרין פרק י הלכה ח: "...וכן הוא אומר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד לשיבה אין את חוזר חוזר את לסחורה ולפרקמטיא..." אך בכל אופן צריך לברר מדוע סחורה שונה משאר מצוות, שעבורה ניתן לצאת מא"י.

בהסבר שיטת הרמב"ם מצאנו מספר פרושים:

(א) הכס"מ על הרמב"ם (מקור 17), כתב שהרמב"ם פסק כתוס' שיציאה לחו"ל באופן קבוע נאסרה, ויציאה זמנית הותרה רק עבור נישואין ות"ת. כנראה שההסבר בדבריו הוא שהסחורה היא סניף של פיקוח נפש - פרנסתו של האדם, וכשם שלצורך פרנסה התירו להסתכן ולשוט בספינה וכדו', כך מותר

לצאת לחו"ל. להבנה זו יוצא שלרמב"ם אסור לצאת לצורך כיבוד הורים, ורב אסי באמת לא יצא כהבנת הרש"ש, או שנאמר שכיבוד הורים נחשב כמצוה רבה כפי שהובא לעיל. כשיטת הכס"מ ברמב"ם הבינו גם המנ"י והרב זצ"ל בשו"ת משפט כהן סימן קמז.

(ב) בעל ספר ארץ חמדה (חלק א סימן י) כותב שהרמב"ם סובר כשאילתות, שעבור כל מצוה מותר לצאת מהארץ, שהרי התיר גם לצאת עבור סחורה, אך רק באופן זמני. להבנה זו, הרמב"ם סובר שאיסור יציאה נובע ממצות ישוב הארץ, ולפיכך באופן זמני התיר שהרי לא פוגע בכך בישוב הארץ.

ה. המהרי"ט

המהרי"ט בחידושי לכתובות (דף קי.) הביא את קושיית תוס' בע"ז ואת תרוצו לחילוק בין יציאה זמנית לקבועה (כפי שהובא לעיל). והקשה המהרי"ט מדוע מותר לצאת לחו"ל רק עבור ת"ת ונישואין, והרי מדובר ביציאה זמנית, ולכן גם עבור דבר רשות ולסחורה צריך להיות מותר. הנחת המוצא של המהרי"ט היא שאיסור היציאה לחו"ל נובע מקדושתה העצמית של א"י כדברי רמב"ן, ולפיכך סבר שביציאה זמנית אין פגיעה בקדושת הארץ.

לאור זאת, המהרי"ט תירץ באופן אחר את הסתירה שהעלה התוס'. לדעתו בכתובות מדובר שהיה ל"ההוא גברא" אשה ומשום מצוות יבום לא התירו לו להשתקע בחו"ל, שהרי מותר בחליצה. המהרי"ט מבין שגם בכתובות וגם בע"ז התירו לצורך מצוות חשובות להשתקע בחו"ל, ואמנם לצורך יבום לא התירו. לדעתו ביציאה זמנית מותר אפילו לדבר הרשות וכ"ש לדבר מצוה. את הגמ' בגיטין עו ע"ב שחכמים ליוו את חבריהם עד עכו הסביר כחומרא יתירא.

את ההתלבטות בגמ' קידושין של ר' יוחנן מסביר המהרי"ט שרב אסי היה כהן, והספק היה אם מותר לו להטמא בטומאה דרבנן משום כבוד אמו.

ו. ביאור הסוגיא במסכת מועד קטן

הגמ' במועד קטן דף יד ע"א עוסקת בגילוח במועד. המשנה אומרת: "ואלו מגלחין במועד: הבא ממדינת הים....". ובהמשך לכך אומרת הגמרא: "מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא, רבי יהודה אומר: הבא ממדינת הים - לא יגלח, מפני שיצא שלא ברשות. אמר רבא: לשוט - דברי הכל אסור, למזונות - דברי הכל מותר, לא נחלקו אלא להרויחא. מר מדמי ליה כלשוט, ומר מדמי ליה כלמזונות". (מקור 18)

הסביר רש"י (מקור 18) את דברי ר' יהודה "מפני שיצא שלא ברשות" שהואיל ולא יצא ברשות אחרים אלא ברצון עצמו לא אנוס הוא. לרש"י, אין מדובר על אדם שעבר על ההלכה ויצא שלא ברשות חכמים, אלא באדם שיצא ברצונו, ולא מאונס של אנשים אחרים. ולפרוש זה, הסוגיא קשורה גם לאדם היוצא ממקום למקום בחו"ל ואין לה קשר לאיסור יציאה מא"י.

הרא"ש (מקור 19) כתב שהראב"ד פירש שהמחלוקת של ר' יהודה וחכמים היא ביוצא לחו"ל. לדעת הראב"ד "שלא ברשות" פרושו יציאה מא"י לחו"ל שלא ברשות חכמים, כלומר באיסור. הרא"ש לומד את שיטת הראב"ד מהירושלמי (מקור 20):

"תני בשם רבי יודה הבא ממדינת הים אסור לו לגלח רבי יודה כדעתיה דרבי יודה אמר אסור לפרש לים הגדול **מעתה כהן** שיצא חוץ לארץ הואיל ויצא שלא ברצון חכמים יהא אסור לו לגלח **חד כהן** אתא לגבי ר' חנינה א"ל מהו לצאת לצור לעשות דבר מצוה לחלוץ או לייבם אמ' ליה אחיו של אותו האיש יצא ברוך המקום שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו".

ואם כן, רואים מהירושלמי שלאחר שהביא את שיטת ר' יהודה שהבא ממדינת הים לא יגלח כי בא באיסור מהים הגדול, דהיינו חו"ל, נימק הירושלמי שאיסור הגילוח נעוץ בכך שיצא מהארץ שלא ברצון חכמים. בהמשך עוד הביא הירושלמי חיזוק לדבריו מהסיפור של אדם שביקש לצאת לחו"ל כדי לייבם אשה, ור' חנינא ענה לו בחריפות שלא יכול לצאת מהארץ.

מסקנת הסוגיא לפי הרא"ש היא כשיטת חכמים, שהתירו לצאת לחו"ל ל"הרויחא", דהיינו לצורך כלשהו. אמנם לשיטת הגר"א (מקור 21) הסוגיא בירושלמי אינה עוסקת באיסור יציאה מא"י, אלא בקנס שקנסו חכמים אדם שעבר על איסור בכך שסיכן עצמו בחינם שהלך לשוט בים הגדול. וכן קנסו כהן שיצא באיסור

לארץ העמים. כנראה שמחלוקת זו בין הרא"ש לגר"א נעוצה בגרסאות שונות בירושלמי. לרא"ש הגירסא בירושלמי היא: "אלא מעתה כיון שיצא מארץ העמים", ואילו לגר"א צריך לגרוס: "אלא מעתה כהן שיצא מארץ העמים". הגר"א מוכיח את שיטתו מכך שבהמשך הגמרא מסופר על כהן שבא לפני ר' חנינא ושאל אותו האם מותר לצאת לחו"ל, ומתוך ההדגשה שדווקא כהן בא לשאול משמע של ישראל פשיטא שמותר לצאת. הגר"א מציין בהמשך דבריו, שאותו מעשה מופיע גם בבבלי בהשמטת המלה כהן. והבין הגר"א

שלדעת הבבלי האיסור הוא גם לישראל. כלומר, ישנו איסור לצאת מהארץ ואפילו באופן זמני □ □

אמנם נראה שהרא"ש לא גרס גם כאן "כהן", כפי שבבבלי מובא שהיה זה ישראל ששאל ולא כהן. נראה מדברי השולחן ערוך (מקור 22) שהבין את הסוגיא במועד קטן כהבנת הרא"ש, ולכן כתב המשנה ברורה (מקור 23) שאם יצא מא"י לחו"ל לצורך כלשהו וחזר בחול המועד יכול לגלח שנחשבת יציאתו כיציאה ברשות.

איסור יליאה מהארץ – מקורות

איסור היציאה נובע מקדושתה העצמית של הארץ

1. שיטת הרמב"ן

השגות הרמב"ן לספר המצוות שכחת העשין

מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ... אם כן היא **מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות** כידוע בתלמוד במקומות הרבה.

רמב"ן "והורשתם את הארץ" (דברים לג)

על דעתי זו מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות קי ב) במצות הישיבה בארץ ישראל **ושאסור לצאת ממנה**, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוינו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה.

3. שו"ת משפט כהן סימן סג

הנה כבר האריך בכפתור ופרח (פ"י), שקדושת ארץ ישראל וקדושת המצוות תרי מילי נינהו, ואפילו כשנפקעה קדושת המצוה ע"י נכרי מ"מ **מצוה רבה יש בישוב אה"ק מפני קדושתה העצמית**, שזהו כעין קדושת שכינה שבביהמ"ק דלא בטלה

2. שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן רפח

שאלת העולה לארץ ישראל ונכנס לתחומה אם כל עונותיו מתכפרים קלות וחמורות עם התשובה...
תשובה הדירה בא"י מצוה גדולה וכבר מנה אות' הרמב"ן ז"ל מכלל תרי"ג מצות ובספרי אמרו שקול' ישיבת א"י כנגד כל המצות שנאמר וירשתם וישבתם בה ושמרת לעשות וכבר הפליגו רז"ל ואמרו (כתובי ק"י ע"ב) שכל הדר בא"י דומה למי שיש לו אלוה שנא' לתת להם את ארץ כנען כי אני ה' אלהיכם. וכל הדר בא"י שרוי בלא עון שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון... וכל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה וכתוב התם וכפר אדמתו עמו... וחכמי ישראל... היו מסכנים בעצמם לעבור נהרות כדי ליכנס לא"י והיו אומרים דוכתא דלא זכו ל' משה ואהרן מי יימר דזכינא ל' והיו מנסקים האבנים ומתגלגלים בעפר שנא' כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו... ואין מותר לצאת מארץ ישראל לח"ל אלא ללמוד תורה אם אינו מוצא בא"י מי שילמדנו או מפני כבוד אב ואם. מכל זה תתברר שאלתכם כי מי שהוא בעל תשובה ומתחרט מעונות שבידו ורוצה לעלות לא"י עם היות שהתשובה היא מכפרת העלייה לא"י היא מוספת לו זכות ומצילתו מן החטא כל ימיו.

איסור היציאה הוא משום הפקעת המצות

4. תוספות מסכת כתובות דף קי עמוד ב

הוא אומר לעלות כו' - אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה **מצות התלויות בארץ** וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזוהר בהם ולעמוד עליהם.

5. בבא בתרא דף צא עמוד א

ת"ר: אין יוצאין מארץ לחו"ל - אא"כ עמדו סאתים בסלע.
רשב"ם
אין יוצאין כו' - שמפקיע עצמו מן המצות.

יציאה קבועה ויציאה זמנית

7. תוספות

ללמוד תורה ולישא אשה - פירוש ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמר בכתובות פ"ב (דף קיא.) אחיו של זה נשא (אשה) [עבודת כוכבים] ומת ברוך המקום שהרגו וזה ירד אחריו לחוצה לארץ ודוקא בהנך מצות שהן חשובות ללמוד תורה שגדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה ואשה נמי דכתיב (ישעיה מה) לא תהו בראה אבל לשאר מצות לא והכי משמע פ"ד דמגילה (דף כז.) אבל בשאלתות דרב אחא מפורש הנך דקילי וכ"ש לשאר מצות שהם חשובות.

6. מסכת עבודה זרה דף יג עמוד א

ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה, א"ר יהודה: אימתי? בזמן שאין מוצא ללמוד, אבל בזמן שמוצא ללמוד - אינו מטמא; רבי יוסי אומר: אפילו בזמן שמוצא ללמוד - יטמא, לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל, א"ר יוסי: מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן ללמוד תורה; ואמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יוסי

8. כתובות דף קיא עמוד א

ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוואה, אתא לקמיה דר' חנינא, א"ל: מהו למיחת וליבמה? א"ל: אחיו נשא כותית ומת, ברוך המקום שהרגו, והוא ירד אחריו?

9. שו"ת משפט כהן סימן קמז

ואולי מדקאמר סתמא, מהו לצאת לחו"ל, ולא קאמר כהן - או אני - מהו לצאת, ש"מ דבישראל ג"כ אסור. ... ואולי ילה"ר מסוגיא דהתם, דאפי' ישראל אסור לצאת אפי' ע"ד לחזור, כ"א לדבר מצוה, וג"ז לא לכל המצות, שהרי אח"כ דאמרו לו ארונא קאתי אמר אי ידעי לא נפקי, ולכאורה כאן לא שייך מצד איסור טומאה, שהרי כהן בעודו עסוק בטומאת קרוביו אין אסור לטמאות עצמו אפי' בשאר מתיים

9א. שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן קמז

דלד' התוס' דללמוד תורה ולישא אשה דנקט היינו מפני שהן מצוות רבתות וחשובות משאר מצוות, ודאי י"ל דהיינו דוקא כשאינו מוצא כלל בא"י אשה כשרה ובת בנים, אבל לפ"ד השאלתות הרי מפורש הדבר דהיינו רבותיהו דהני תרתי מפני שמוצא ג"כ בא"י.

10. קידושין דף לא עמוד ב

רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה, אמרה לי: בעינא תכשיטין, עבד לה. בעינא גברא, נייעין לך. בעינא גברא דשפיר כותך, שבקה ואזל לארעא דישראל. שמע דקא אזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר לי: מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ? א"ל: אסור. לקראת אמא, מהו? א"ל: איני יודע. [אתרח] פורתא הדר אתא, אמר ליה: אסי, נתרצית לצאת? המקום יחזירך לשלום. אתא לקמיה דרבי אלעזר, א"ל: חס ושלום, דלמא מירתח רתח! א"ל: מאי אמר לך? אמר ליה: המקום יחזירך לשלום, אמר ליה: ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך. אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי, אמר: אי ידעי לא נפקי.

רש"י

נתרצית לצאת - סבור היה שדעתו לחזור למקומו לבבל. יחזירך לשלום - עד מקומך.

11. מהרש"א קידושין דף לא ע"ב

נתרצית לצאת המקום כו' פרש"י סבור היה שדעתו לחזור למקומו כו' עכ"ל ולולי פירושו נראה דלקראת אמו ולחזור לא"י קאמר ואפ"ה קא"ל ר' יוחנן איני יודע דאפשר דגם משום כבוד אם אסור לצאת מא"י לח"ל ומשום דמצות כבוד אם היה חביב עליה דרב אסי הדר אתי לפני ר"י לחתיר לו ספיקו וא"ל ר"י נתרצית לצאת משום כבוד אם המקום יחזירך לכאן לא"י וק"ל:

12. מנחת חינוך מצוה ריב אות א

"...נראה דמותר לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ בשביל כיבוד...ועיין בתוס' ע"ז י"ג ע"א ד"ה ללמוד תורה, דדעתם דדוקא ללמוד תורה ולישא אשה רשאי לצאת אבל לא לשאר מצוות, והביאו בשם השאלתות [פרשת אמור סי' ק"ג] דכל שכן לשאר מצוות רשאי לצאת. והנה ר' יוחנן ספוקי מספקא ליה ורב אסי נראה לו דמותר כדעת השאלתות..."

13. שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן רפח

שאלת העולה לארץ ישראל ונכנס לתחומה אם כל עונותיו מתכפרים קלות וחמורות עם התשובה...

תשובה הדירה בא"י מצוה גדולה וכבר מנה אות' הרמב"ן ז"ל מכלל תרי"ג מצות ובספרי אמרו שקול' ישיבת א"י כנגד כל המצות שנאמר וירשתם וישבתם בה ושמרת לעשות וכבר הפליגו רז"ל ואמרו (כתובי ק"י ע"ב) שכל הדר בא"י דומה למי שיש לו אלוה שנא' לתת להם את ארץ כנען כי אני ה' אלהיכם. וכל הדר בא"י שרוי בלא עון שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא וכל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה וכתוב התם וכפר אדמתו עמו (שם). וחכמי ישראל היו מסכנים בעצמם לעבור נהרות כדי ליכנס לא"י והיו אומרים דוכתא דלא זכו לי' משה ואהרן מי יימר דזכינא לי' והיו מנשקים האבנים ומתגלגלים בעפר שנא' כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו ... **ואין מותר לצאת מארץ ישראל לח"ל אלא ללמוד תורה אם אינו מוצא בא"י מי שילמדנו או מפני כבוד אב ואם.** מכל זה תתברר שאלתכם כי מי שהוא בעל תשוב' ומתחרט מעונות שבדו ורוצה לעלות לא"י עם היות שהתשובה היא מכפרת העלייה לא"י היא מוספת לו זכות ומצילתו מן החטא כל ימיו...

14. שו"ת מבי"ט חלק א סימן קלט

שאלה: ילמדנו רבינו: ראובן שנדר שאם יהיה לו כך וכך שידור בצפת תוב"ב ועתה נתקיים הדבר ואביו ואמו אינם מניחים אותו ללכת לדור שם וג"כ אשתו אינה רוצה לדור שם וטוענת שכתוב בכתובה שלא יוציאנה לדור בשום מקום אחר גם כיבוד אב ואם גדול שהרי יעקב אבינו ע"ה נענש כ"ב שנה. יורינו רבינו אם חל הנדר ואם יוכל לעשות התרה, ושכרך כפול.

תשובה חייב לקיים נדרו ואינו חייב לחוש לצוואת אביו ואמו שאמרו לו שלא ילך... (ומה שנענש יעקב אבינו ע"ה מפני שהיה ח"ל שהיה ראוי אחר שנשא אשה יבא מיד לשמש את אביו בא"י ואם היה הוא בא"י ואביו בח"ל כי הכא לא היה נענש)

מבי"ט

רבי משה בן יוסף טראני נולד בשאלוניקי בשנת ה"א ר"ס (1500) ולמד תורתו בתורכיה. המבי"ט עלה לצפת ולמד אצל המהר"י בי רב ואף הוסמך על ידו. ר' משה היה לחבר בית הדין אשר בראשותו עמד ר' יוסף קארו, ורבו חילוקי הדעות ביניהם בענייני הלכה. לאחר פטירת מרן, התמנה המבי"ט לרב הקהילה בצפת. בנו, ר' יוסף (המהרי"ט), ישב בקושטא ומשם השיב, כאביו, לשאלות הרבות בהלכה שהופנו אליו. מהידועים בספריו הם: ספרו על הרמב"ם, קרית ספר, העוסק במיון הדינים לפי סוג חיובם, מדאורייתא או מדרבנן, וספר תשובותיו, שו"ת מבי"ט. הוא נפטר בשנת ה"א ש"מ (1580).

15. תרומת הדשן סימן מ

שאלה: תלמיד רוצה לצאת ממדינתו, ללמוד תורה לפני רב אחד שהוא בוטח שיראה סימן ברכה לפניו, ויזכה בתלמוד ללמוד הימנו, ואביו מוחה בו בתוקף. וא"ל, בני אם תלך לאותה מדינה שהרב שם, תצערני עד מאוד, כי אדאג עליך תמיד, ח"ו פן תהא נתפש, או יעלילו עליך כמו שרגילים באותו מדינה. מה יעשה תלמיד ישמע לאביו, או ילך כחפצו ללמוד תורה?

תשובה: יראה, דאין צריך לשמוע כה"ג לאביו, וראייה מהא דאמרין פ' מי שהוציאנהו (ערוכין מז ע"א) כשם שמטמא בח"ל, כך מטמא בבית הקברות, ומוקי ליה התם בבית הפרס דרבנן, ומטמא לישא אשה וללמוד תורה, אמר ר' יודא: אימתי? בזמן שאינו מוצא בארץ ללמוד, אבל מוצא בא"י ללמוד לא, ר' יוסי אומר: אפי' מוצא ללמוד, הולך לח"ל, לפי שלא מן כל אדם זיכה ללמוד, ומעשה כו'. ופסק התם רבי יוחנן: כר' יוסי ומוכח באשירי פ"ב דכתובות, דלאו דווקא לטמאות בח"ל, אלא ה"ה בבית הפרס דרבנן, נמי שרי בשביל ת"ת. ואלו בפ"ק דקדושין (דף לא ע"ב) אמרין: רב אסי הוה בעי לצאת לקראת אביו מא"י לחוצה לארץ, ושאל לרבי יוחנן אי שרי, אי אסור, א"ל רבי יוחנן: לא ידענא. אלמא לצאת לת"ת, אע"פ שמוצא ללמוד תורה במקומו, עדיף מכיבוד אב ואם, שהרי יעקב אבינו לא נענש על כיבוד אב ואם, כל אותם שנים שלמד תורה בבית שם ועבר. וכיון דקי"ל כר' יוסי, דלא מן הכל אדם זוכה ללמוד, א"כ הכל בכלל ת"ת הוא.

17. כסף משנה הלכות מלכים פרק ה הלכה ט

...ומה שכתב ויחזור לארץ כלומר אבל אפילו לשום אחד מאלו הדברים לא יצא לח"ל להשתקע שם ולמד כן מדאמרין בסוף כתובות (דף קי"א) ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוואה אתא לקמיה דרבי חנינא א"ל מהו למיחת וליבמה אמר ליה אחיו נשא עכו"ם ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו ומשמע מהאי עובדא דאפילו לישא אשה אינו יכול לצאת וקשה אהא דפ"ק דע"ז דיוצא לישא אשה ומתוך רבינו דהא דשרינן בפ"ק דע"ז היינו כשדעתו לחזור והא דאמרין בסוף כתובות דאסור דהיינו כשאין דעתו לחזור וכן תירצו התוספות בפ"ק דע"ז.

16. רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ט

אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם **ויחזור לארץ**, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין... ואף על פי שמותר לצאת אינה מדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום.

18. מסכת מועד קטן דף יג עמוד ב

משנה: ואלו מגלחין במועד - הבא ממדינת הים...
גמרא: מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא, רבי יהודה אומר: הבא ממדינת הים - לא יגלח, מפני שיצא שלא ברשות. אמר רבא: לשוט - דברי הכל אסור, למזונות - דברי הכל מותר, לא נחלקו אלא להרויחא. מר מדמי ליה כלשוט, ומר מדמי ליה כלמזונות.

רש"י

מפני שיצא שלא ברשות - כלומר: הואיל ולא יצא ברשות אחרים, אלא ברצון עצמו - לאו אנוס הוא.

לשוט - אם יצא שלא לצורך, ולא יצא אלא כדי לשוט בעולם ולראותו, וחזר במועד.

דברי הכל אסור - לגלח במועד.

למזונות - שיצא לחזור אחר מזונות, שאין לו מזונות וחזר במועד אחריהן - דברי הכל מותר לגלח במועד, לפי שיצא באנוס.

להרויחא - שיש לו נכסים הרבה, ויוצא כדי להרויח יותר.

19. רא"ש מסכת מועד קטן פרק ג סימן א

הבא ממדינת הים מתני' דלא כר"י דתניא ר' יהודה אומר הבא ממדינת הים לא יגלח מפני שיצא שלא ברשות אמר רבא לשוט דברי הכל אסור לגלח. למזונות דברי הכל מותר כי פליגי להרויחא רבי יהודה מדמה לה ללשוט ורבנן מדמו לה למזונות וקי"ל כרבנן והראב"ד ז"ל פירש דפלוגתא דר' יהודה ורבנן איירי ביוצא חוצה לארץ והכי מוכח בירושלמי דגרסינן התם רבי יהודה כדעתיה אסור לפרש בים הגדול מעתה כיון שיצא חוצה לארץ יהא אסור לגלח הואיל ויצא שלא ברצון חכמים כהדא חד כהן אתא לגביה דרבי חנינא אמר ליה מה אני לילך לצור לחלוץ או לייבם ואסר ליה ומסתבר כהאי פירושא

תלמוד ירושלמי מסכת מועד קטן פרק ג דף פא

תני בשם רבי יודה הבא ממדינת הים אסור לו לגלח רבי יודה כדעתיה דרבי יודה אמר אסור לפרש לים הגדול מעתה כהן שיצא חוץ לארץ הואיל ויצא שלא ברצון חכמים יהא אסור לו לגלח חד כהן אתא לגבי ר' חנינא א"ל מהו לצאת לצור לעשות דבר מצוה לחלוץ או לייבם אמר ליה אחיו של אותו האיש יצא ברוך המקום שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו אית דבעי מימר הכין אמר ליה אחיו של אותו האיש הניח חיק אמו וחייב חיק נכריה וברוך שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו

22. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקלא סעיף ד

ואלו מגלחין במועד; מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד, ומי שיצא מבית האסורים ואפילו היה חבוש ביד ישראל שהיו מניחין לו לגלח, וכן המנודה שהתירו לו ברגל, וכן מי שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל, וכן הבא ממדינת הים בחול המועד, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל.

21. ביאור הגר"א אורח חיים סימן תקלא סעיף ד

והוא שלא כו'. גמ' שם א"ר לשוט כו' וכ"כ הראב"ש בשם הראב"ד שכן מ' ביר' וצ"ע דבירושלמי משמע להיפך וז"ל הירושל' שם תניא בשם ר"י הבא ממ"ה אסור לו לגלח ר"י כדעתיה דר"א אסור לפרוש לים הגדול מעתה כהן שיצא ח"ל הואיל ויצא שלא ברצון חכמים אסור לו לגלח חד כהן אתא לגבי ר"ח א"ל כו' שמעון בר בא כו' משמע דר' מייירי שלא בח"ל והטעם כמ"ש דאסור לפרוש לים הגדול משום סכנה. וגם משמע בירוש' דאין איסור לצאת לח"ל אלא בכהן דוקא וכן שמעון בר בא כהן הוה כמ"ש בעובדא דבנתיה דמר שמואל פוק איטפיל כו' אבל בגמ' שלנו סוף כתובות לא מ' כן:

23. משנה ברורה סימן תקלא ס"ק (יד)

והוא שלא יצא וכו' - פי' [יב] דמארץ ישראל לארץ ישראל או מחו"ל לחו"ל אף ביצא לטייל שאינו דבר מצוה אפ"ה מותר לו לגלח כשלא היה פנאי לגלח מבעוד יום כיון שיציאתו ברשות היתה שלא עשה איסור בזה אבל מא"י לחו"ל אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חבירו דהוא חשיב דבר מצוה שמותר לצאת מא"י בשביל זה משא"כ לטייל בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מא"י לחו"ל לא התירו לו לגלח:

